

CELISTVÝ OBRAZ O ČLOVEKU A LOGOTERAPIA

Stanislav Hvozdík

Abstrakt. Príspevok sa zaoberá niektorými aspektami hraníc poznania s ohľadom na problém celistvého obrazu človeka. Logoterapia je považovaná za teóriu, ktorá prispieva k celistvému obrazu o človeku vo vzťahu k biologickej, psychologickej aj duchovnej úrovni. Nevylučuje iné psychologické teórie, ale skôr ponúka pre nich nový rámec, v ktorom sa aj toto pôvodne parciálne poznávanie v podmienkach psychológie stáva funkčnejším, otvára sa aj interdisciplinárnym súvislostiam s ohľadom na duchovno. Takto sa vynárajú aj nové aspekty dôležité pre rozvoj človeka.

Abstract. *Global Image of a Human Being and Logotherapy.* The paper deals with some aspects of the boundaries of knowledge with respect to the problem of a complete image of a man. Logotherapy is considered to be the theory that contributes to a holistic image of man in relation to biological, psychological and spiritual levels. It does not exclude other psychological theories, but rather offers a new framework for them, in which this initial partial knowledge in terms of psychology becomes more functional, and it opens up in interdisciplinary contexts with respect to spirituality. This also brings new aspects that are important for human development.

Celistvý obraz o človeku aj v psychológii sa vynára z viacerých zdrojov, najmä porovnávaním rozličných psychologických pomáhajúcich systémov, ktoré môžu smerovať k teoretickej integrácii (Procháska, Norcross, 1999). Na Slovensku prispel k celistvému pohľadu na človeka J. Koščo biodormálnou psychológiou. Za dôležité považuje prepojenie pragmatických úloh v konkrétnych historicko-kultúrnych podmienkach s nachádzaním hodnôt v existencionalnej rovine života, hľadaním jeho zmyslu (Hvozdík, 2011). Nazdávame sa, že osobitným prínosom k celistvému obrazu o človeku je logoterapia, ktorej zakladajúca osobnosť V. E. Frankl vo svojom diele sformuloval najprv východiskové axiómy o človeku založené na trojrozmernom obraze o človeku biologickom, psychologickom a duchovnom. Vôľa k zmyslu, motív k zmyslu, nie je totožný s bytím. Vytvára pre bytie priestor. A pomáha dynamike „je a má byť“. Nevylučuje a priori iné teórie. Odmieťa absolutizovať hranice poznávania človeka výlučne jednou teóriou. Nachádza v logoterapii potenciál eliminovať redukujúce pohľady na človeka. Téma hraníc poznania sa zo svojej primárnej epistemologickej roviny dostala do osobnej roviny aj zásluhou logoterapie. Pokiaľ iné psychologické teórie odpovedajú na otázku, kto je človek, cez svoje psychologické obsahy, logoterapia

najprv predpokladá vyššiu sféru duchovnú, pojednáva o človeku ako o osobe, jeho disponovanosti byť osobou (Frankl, 1997). Treba tu pripomenúť desať téz o osobe, ktoré sú načrtom celostného obrazu o človeku. Potom každá špecifikácia, parciálnosť je videná v univerzalite celku. Ten je hierarchicky usporiadaný v bio-psychologicko-duchovnej súvzťažnosti. Preto neraz to, čo predtým akoby sa vylučovalo cez rozličné psychologické teórie, začína do seba zapadať. Vyššie reguluje nižšie, nie naopak. Bolo pre psychológiu vždy užitočné, ak bola vo vzťahu s filozofiou. Osoba, ako uvádza Bartnik (2000), je metóda, spôsob myslenia. A metóda je vo vzťahu k hraniciam poznania. Frankl (2007) píše, že osoba, ktorou niekto je, sa vyrovnáva s charakterom, ktorý má, zaujíma k nemu stanovisko, pretvára tento charakter a „stáva sa osobnosťou“ (s. 86). Podobne Letz (2000) považuje duchovnosť za konštitujúci činiteľ pri formovaní osobnosti. Píše, že dôležité je to, čo človek urobí s „tým materiálom faktorov“ (poznamenávam aj psychologickéj povahy), nevyhnutným pre výstavbu osobnosti, ako sa slobodne sformuluje a stvárni do zmysluplného, naozaj osobnostného celku. Týmto slobodným sebautváraním konštatuje, získava osobnosť svoj duchovný rozmer. Rozlišuje osobu a osobnosť. Bartnik (2000) vyslovuje názor, že osoba jestvuje už od ľudskej zygoty, ako vyššia subsystujúca syntéza a zároveň transcendencia tela a ducha v smere absolútna, nekonečnosti, naplnenia ľudského a bytia bez materiálnych hraníc.

Vynáranie sa celistvého človeka je v procese reflexívnom, ale aj predreflexívnom. Nie je to cesta priamočiara, ale v rozličných bodoch vývoja aj psychológie rozlične pocitovaná. Napríklad v histórii slovenskej psychológie je to monografia od A. Spesza (1941) s rovnomerným názvom Hranice poznania. Autor zastáva názor, že tento problém nemá podobu smerovania od hraníc poznania k ich zániku, cestou vedeckého poznania, ale že ide skôr o problém interdisciplinárny a poukazujúci aj na skutočnosti, ktoré nie je možné vyjadriť pozitivistickou vedou, exaktne. Môžu byť nahliadané, poznávané cez vieru, symboly, metaforu. To znamená, že človek ostáva aj tajomstvom. Logoterapia nenanucuje človeku zmysel života z vonku, z teórie. Ten si má človek objaviť sám. Nie ako v behaviorizme, či psychoanalýze, ktoré určujú, kým je človek. Od jednotlivca sa vyžaduje, aby tento obraz o sebe zreflektoval ako svoj obraz. Neraz za cenu jeho slobody, zodpovednosti a niekedy aj dôstojnosti, s čím mám osobne zlé skúsenosti. V interakcii s predreflexívnou a reflexívnou oblasťou sa stáva zrejmom aj problematika hraníc poznania, poznávania, v ktorom logoterapia predpokladá možnosť pre človeka, aby našiel motív mať zmysel života, rozpoznal svoju vôľu k zmyslu. Zmysel je ako stena, píše Frankl, za ktorú sa už nedá postupovať. Zmysel ako hranica

poznania. Spesz (1941) zase cituje Sprenglera, že to, čo poznávame ako vonkajší svet, je skôr podobenstvom. Autor ostáva v nomotetickej rovine a problém ešte neformuluje ako reflexiou objavovaný svet a predreflexívny svet. Na tento aspekt poznávania poukazuje Stolárik (2005), pripomínajúc Husserlom stanovenú úlohu nájsť základ pre ľudskú racionalitu, nie však vo vedách a vo svete, ako ho vedy rekonštruujú, ale vo svete predreflexívnom, prirodzenom, ktorý je prítomný v našom živote. Píše, že všetko úsilie o technické ovládnutie prírody vzbudilo nádej, že sa človek stane jej pánom, je vlastne seba-abdikáciou človeka. Človek život prijíma, ale nežije sám od seba. Neživé vstúpilo na miesto živého. Svet umelý vytlačil prirodzený, človek prestáva byť v centre chápania života. Pripomína, že sa človek len ťažko vžíva do úloh, ktoré mu predpísal objektívny názor o jeho vlastnej podstate. Husserl (1971) kladie požiadavku vrátiť sa od odvodeného poznania k vlastnému bytiu. Metaforou, ktorá je blízka tejto problematike, je biblický príbeh Jonáša v bruchu veľryby po tom, čo odmietol ísť do Ninive s odkazom, ktorý odporoval reflexívite doby, v ktorej žil. Tento príbeh aktualizuje T. Moor v knihe „Temná noc duše“. Píše, že Jonáš v bruchu veľryby už nič nemohol urobiť z toho, čo malo význam vo svete Ninive. Môžeme povedať, že všetky cesty odvodeného poznania boli uzavreté. Horizontála sociálneho sveta bola uzavretá, bolo treba objaviť vertikálu vzťahu k Bohu. Ako základného Slova, ktoré ľudia stratili zo zreteľa. Až vtedy dozrel k úlohe ísť do Ninive. Pripustil predreflexívny svet v sebe samom. Psychológovia neraz ponúkajú poznatkový rámec v dobrej vôli, že je to práve to, čo klient potrebuje. Ale neraz zistia, že začiatok spolupráce je práve v predreflexívnom svete. Nie iba fungovanie s klientom, ale spoluexistovanie. Môže ísť o jav, ktorý postrehol Foucault, ako poznanie, ktoré „zmeravelo“. Ktoré sa nasadzuje ako moc nad človekom. Chýba potom existenciála. Aj odborník môže „zmeravieť“ v nejakej teórii. Je potrebné žiť aj svet žitý, aj ten predreflexívny, bez toho, aby sme ho chceli za každú cenu zúžiť v zmysle poznatkov. Slovenský psychológ Lauček (Letz, 2006) uvádza koncom devätnásteho storočia v knihe Ľudské povedomie, že poznávanie sa mení, ale povaha vedomia ostáva nezmenená.

S tým súvisí aj problém parciálneho poznávania človeka v psychológii, cez jednotlivé teórie, ktoré aj vo svojej aplikáčnej podobe sa často navzájom vylučovali. Až tento kontrast naznačoval, že „paradigma“ teórie nezohľadnila všetky axiómy, cez ktoré je konštituovaný človek. Práve logoterapia je teória, ktorá skúma najprv tieto axiómy. Možno povedať až axiómy, ktorými je konštituovaný svet. Z tejto optiky kritizuje akési hranice v poznávaní človeka, cez jeho iba parciálne poznávanie, ktoré mohli vyznievať ako redukcia, ak

sa človek stal derivátom nejakej teórie. O človeku ako o bytosti sa mohlo tvrdiť, že je iba to, čo o ňom tvrdí teória. Akoby už neplatilo, že bytie samo je vždy viacej ako mienka o bytí. Frankl vyčíta determinizmu, že zbavuje človeka slobodnej vôle, a tým aj zodpovednosti. Použité metódy určujú hranice poznávania. V. E. Frankl (1997) pritom uvádza, že nie je chyba špecializácie, ale to, že sa generalizuje iba v optike špecializácie na celistvý obraz o človeku. Zároveň sa za týmto javmi vynára obrys celistvého pohľadu na človeka. Dôležitou súčasťou tohto obrazu je disponovanosť človeka byť osobou. Ako uvádza Lacroix (Letz, 2006), poznávať realitu osoby znamená poznať jej vývinovú trajektóriu, pozitíva aj negatíva, rozličné rozpoloženia, ktoré môžu viesť k skúsenosti s vlastnou nedostačivosťou, alebo k poznaniu viny. Vina – píše Lacroix – otvára človeka samému sebe a iným. Ale aj k zdrojom viny: Lacroix (Letz, 2006) konštatuje, že masívne popieranie viny v súčasnom modernom svete je spojené so zabudnutím na ľudskú osobu. Toto zabudnutie má dôsledok zmeny pozície ľudského subjektu vo vývine a vývoji spoločnosti. Stáva sa iba objektom sociálnych štruktúr; sám sa stráca ako subjekt. Mravný rozmer viny sa vymenil iba za trestno-právny. Možno tu pripomenúť právnika Kelsena (De Mattei, 2000), ktorý otvorene hlása, že metafyzika, morálka nemôžu byť podstatou práva. Iba právo pozitívne, založené na normách, ktoré tvoria skutočnosť. Môžeme hovoriť o redukcii človeka cez takéto právo. Také právo zakladá nepravé hranice pre možnosti človeka. Logoterapia ponúka obnovu zodpovednosti, slobody a v intenciách hodnôt, aj nachádzanie zmyslu života. Ten si človek podľa Frankla (2007) nedáva, ale odkrývaním hodnôt v danej situácii sa mu zmysel vynára. Frankl uvažuje aj o cnostiach. Oproti týmto postulátom je aktívna snaha redukovať človeka. Vypočítat ho iba cez jeho determinanty, užiť ho ako nástroj pre systémy civilizácie, ktorých sa stane funkciou. Bez existencie. Systémy, aj keď sú potrebné pre riešenie problémov, nedávajú odpoveď na otázku o zmysle života. Zuzujú repertoár človeka ako jednať. Môžu prispievať, ako píše Mucha v knihe *Symbols jednaní* (Mucha, 2000) k tomu, že sa hodnoty zamenia iba za štandardy systémov. Toto môže viesť iba k dôrazu na úlohy výrobnej, produkčnej povahy, zdôrazňujúce iba fungovanie, cez kompetencie vzťažné k systémom. To môže skresľovať celkový význam vývinových úloh.

Nazdávam sa, že na celožitovnej ceste okrem vývinových úloh ontogenetickej povahy sú prítomné aj stále úlohy s neustálou možnosťou ich prehlbovať, spirituálne vývinové úlohy. Súvisia so spirituálnymi potrebami, ako sú viera, nádej, láska, krása, dobro, cnosti. Súvisia s transcendentom. Sú predpokladom celistvého obrazu o človeku. Logoterapia toto dáva na správnu mieru, ako súčasť ľudskej priro-

dzenosti. Uvedené umožňuje vyvíjať spirituálne náhľady na problémy v ich ontologickom určení toho, čo je a čo by malo byť. S tým môže súvisieť rozlíšenie hodnôt, ako ich rozlišuje Popielski (1994), na psychologicko-duchovný aspekt hodnôt, ktorý napomáha udržať zmysel života aj v záťaži, nielen psychologicko-biologický, fyzický aspekt hodnôt. Ten je vo vzťahu k mať, menej k byť. Parciálne poznávanie človeka aj v psychologických teóriách prinieslo potrebné poznatky, ale stratil sa celistvý pohľad na človeka, a tak sa mnohé z nich navzájom paradoxne vylučujú a môžu znejasňovať hranice poznania človeka. Ako uvádza Overton (2000), až do osemdesiatych rokov 20. storočia sa vývin človeka, študovaný psychológiou, fragmentizoval v psychológii na jednotlivé aspekty. Každý z týchto aspektov si nárokoval byť konečnou interpretáciou o človeku. Znova je tu dráma dobra, dobro jednej teórie sa postaví proti dobru inej teórie. Redukovať človeka na iba determinácie znamená zbaviť ho slobodnej vôle, zodpovednosti, ako uvádza Frankl (1997). Zavrieť človeka do tejto „temnice“ je naozaj byť v temnici. Je to pobyt volajúci po oslobodení, pretože nevytvára, možno tu uviesť Franklovu myšlienku, priestor pre bytie zmyslom života.

V tejto línii v súčasnosti aj logoterapia (Frankl, 1997) konštatuje redukcii človeka, ale k iným psychologickým teóriám nemá a priori vylučujúci prístup. Poznáva človeka vo sférach biologickej, psychologickéj a duchovnej. Tieto tri dynamiky, hoci majú osobitnú dynamiku, vlastné zákonitosti, sú funkčne prepojené. Nastoluje tému motívu mať zmysel života, svedomia, ako regulátora vo vzťahu k morálnemu. Ide o hierarchickú štruktúru osobnosti, kde najvyššia úroveň duchovna by mala riadiť nižšie sféry. Dôležité sú hodnoty, záväznosť zodpovednosti. Frankl (1997) konštatuje, že človek v technologickom svete prehliada svoju vlastnú prirodzenosť. V týchto a ďalších aspektoch navracia význam ľudskému subjektu a kriticky sa pozerá na očakávania voči neosobnému vedeckému poznaniu. Iluzórne, bez hraníc.

K redukcii človeka prispieva aj zúžené pozitivistické chápanie vedy. Poukazuje na to Preisner (1991), český exilový filozof a historik ideí, ktorý napísal: „Mocensky využiteľné úspechy gnozeologicky orientovaných experimentálnych vied postupne vytlačili ontologické vedné princípy, na ktorých bola kedysi vybudovaná kresťanská civilizácia“. Možno povedať, že v rozdiel toho, čo je a čo by malo byť, sa ostáva na úrovni empirie a profánosti, nepreniká sa k princípom dôvodu bytia. Súčasťou toho je aj zmysel pre posvätné. Leščinský (2007) uvádza, že posvätné je v štruktúre vedomia človeka. Považuje sa to za súčasť prirodzenosti človeka. Preisner (ibid.) ďalej uvádza, že bol dosnívaný sen o nekonečnom rozvoji poznania, že je

to ilúzia, za ktorou sa skrýva hrozivý horizont ničoty. Gnozeologické vedy sa pod týmto diktátom štiepia, zužujú, špecializujú, ale nesmerujú do hĺbky. Poznemenáva, že to nebudú ani tak humanitné vedy, ktoré toto budú korigovať, ale prírodné vedy. Na Slovensku môžeme tu pripomenúť osobnosť prof. J. Krempaského. Ten konštatuje, že progresívna evolúcia prírodovedy nie je v rozpore s pravdami kresťanskej viery, že niektoré z nich predstavujú adekvátnu teóriu nášho univerza (Krempaský, 2016). Ale aj logoterapia je korekciou redukovania človeka. Považujem toto za potrebné pripomenúť, pretože vysvetľuje aj výkyvy a nestálosť záujmu o logoterapiu. Tiež aj to, že väčšina záujemcov o tento smer si musí splniť pracovné povinnosti, ktoré s logoterapiou nesúvisia, alebo len veľmi málo, a len povedľa toho sa môžu venovať logoterapii.

Osobným sa poznávanie stáva najmä vo vzťahu k etickému. V. E. Frankl (2007) píše, že aj pri nevedomých rozhodnutiach v zmysle, že ich môže stále menej sprevádzať reflexia, ostávajú vôľovými, dobrovoľnými rozhodnutiami. Píše, že tým je splnená podmienka pre etické hodnotenie, ktorou je slobodná vôľa, a nie plné vedomie. Frankl vysvetľuje, že pôvod svedomia je lokalizovaný v hlbokom nevedomí. Logos je hlbšie ako logic. Uvádza, že existencionálne autentické rozhodovanie sa uskutočňuje kompletne nereflexívne a nevedome. Tu nachádzame nepriamu súvislosť s Blondelom (2008) chápanou vôľou chcejúcou a vôľou človekom chcenou, ktorá sa uskutočňuje cez objekty, ktoré nemôžu svojim významom naplniť vôľu chcejúcu, chcejúcu stále viacej a plnšej hodnoty bytia. Uvedené nie je na dobrovoľnosti, ale je uložené. Rozpoznávané ako norma bytia. Človek to môže odmietnuť a následne zažívať skúsenosť, že to, čo dávalo predtým význam, už nenapĺňa, môže z toho uzavrieť na nihilizmus, cynizmus. Myslím, že tu je jeden zo zdrojov hrozných činov zdanlivo nemotivovaného zabíjania ľudí, ako to bolo nedávno v Las Vegas. Rozpoznanie normy bytia je tiež za pomoci intuície. Pričom treba pripomenúť aj Franklom uvádzanú skutočnosť, ktorá súvisí s existencionálnou analýzou, ktorou sa rozpoznáva to, čo je v existencii zavinuté, vopred dané. Aj Blondel rozlišuje poznanie prospektívne, skutočné, intuitívne a poznanie nocionálne, poznatkové, ktorým si tvoríme svet predstáv, pojmov, ktorý je však neraz ďaleko od skutočnosti (Polakovič, 1943). Pričom Blondel píše, že bytie nie je dosiahnuteľné ani výlučným scienticizmom, ani nepresným intuitivizmom. Ale implikáciou, v tom, čo je zavinuté, implicitne prítomne v bytí. A to sa prejavuje v existencii. Nachádzam tu spojitosti s Franklom a jeho existencionálnou analýzou. Polakovič (1943) píše, že bytie sa neredukuje v nás, v predmetoch našej skúsenosti. Má v sebe hĺbky, zavinuté, implicitne prítomné, treba ich preskúmať. Existencionálna analýza V. E. Frank-

la k tomu prispieva. Pričom nejde iba o to, čo z toho môže vyplynúť pre poznanie, ale najmä pre podmienky jestvovania. A zmysel života je takou podmienkou jestvovania. Bez zmyslu života je človek náchylný deštruovať ľudský svet. Takže nejde iba o nejaké vybitie energie. Logoterapia nastoľuje aj nové videnie vzťahu vedomého a podvedomého. Podvedomie, píše Preisner v kritike psychoanalýzy, nemôže byť klasifikované ako nehanebné a deštruktívne libidiózne a upísané smrti. Je potrebné podvedomie pochopiť ontologicky. Frankl (2005) uvádza, že religio a spiritualita sú vrodené, sú v podvedomí. Sú súčasťou personálneho, spirituálneho jadra každého človeka. Svedomie je v hlbokom nevedomí. Frankl píše, že logos je hlbšie ako logic. Je úlohou vedomia, uvádza odkryť v človeku to jediné, nevyhnutné. Jedinú vec, ktorá sa práve vyžaduje. Svedomie môže intuitívne odhaliť jediný možný význam aktualizovaný v špecifickej situácii.

V jednom z mojich pokusov skúmať výskyt spirituálnych potrieb, a tým aj povahu spirituálneho vzhľadu, som zadal úlohu probandom, aby na línii svojho manželstva, graficky vyjadreného predlohou, bodovo vyznačili to, čo považujú za kladné udalosti a zlé udalosti. A potom aby napísali príbeh svojho manželstva. O spirituálnych potrebách som nepovedal nič. Spontánne hovorili o viere, nádeji, cnosti, kráse, dobre, ale aj o ich opaku. Jeden výrok probandky, ako príklad: píše, že mala manžela vždy rada, prežívala k nemu lásku, ale čo je láska pochopila, až keď si uvedomila, že by mu vedela odpustiť aj takú strašnú vec, akou je manželská nevera. Iná probandka píše: vydala som sa z rozumu. Mám dve deti, ktoré milujem. Ale trápi ma vzťah s manželom. Nikomu neodporúčala vydať sa iba z rozumu. Sú výpovede aj na báze prírodnej spirituality. Proband píše, že s rodinou chodila do prírody, kde si obnovujú pocit slobody, niečoho prirodzeného. Možno povedať, že spirituálne potreby ľudia žijú, viacej žijú ako reflektujú, ako prirodzenú súčasť života, spirituálny vhľad je to, čo je úlohou svedomia, aj podľa Frankla, objaviť to jedno jediné a nevyhnutné. Svedomie – píše Frankl – môže odhaliť jedinu možnosť, význam aktualizovaný v špecifických situáciách. Spirituálne potreby sú doprevádzané povedomím, že niečo je posvätné dôležité, alebo temer posvätné. Je transcendentnej povahy a je im blízke symbolické vyjadrenie. Frankl píše, že svedomie môže intuitívne odhaliť jediný možný význam. Ten je aktualizovaný v špecifickej situácii svedomia. Ako píše klientka, nikomu by som neodporúčala vydať sa, oženiť iba s rozumu. Počuť v tom prevahu profánneho, na ktorý dala veľmi veľa. Oslabila spirituálne potreby. Vyžaduje sa pomoc. Alebo náhľad láskou. Profánnosť zakladá obmedzujúce hranice poznania v zmysle celistvého pohľadu na človeka. Vylučuje posvätné, a tým znižuje horizont spirituálnych potrieb. Môže spôsobovať ich rozpad.

To je oblasť, ktorá uniká exaktným výskumom, ako jav komplexný a aj pre tieto situácie platí poznámka Čáleka (2003), ktorý konštatuje, že doterajšie všeobecné a abstraktné poznatky, stanovené štatistickými metódami, nie sú celkom dostačujúce pre výstižné porozumenie duševného života a jeho správania. Podobne Corey (2001) uvádza, že poradenstvo je osobitne spojené s fenomenológiou v tom zmysle, že sa zaujíma o silné individuálne nazeranie na svet. Zaujíma sa o to, ako človek svet vníma. Subjektívne nazeranie na svet sa prejavuje cez javy fenomény, čo je spojené s ich prežívaním, skúsenosťou, správaním, ale napriek tomu, uvádza Čálek (2003), nemusia znamenať vo vzťahu k možnostiam života človeka ten najlepší vzťah. Jav nie je podstata fenoménu. Podstata sa môže cez javy vynoriť ako základ, ako fundamentálny fenomén. A znova uvádza, že fundamentálny fenomén nie je nič subjektívne, dobrovoľné, pretože jeho významová náplň je nezávislá na svojvôli jednotlivca. Možno povedať, že môže byť aj hranicou pred svojvôľou. Najmä javy religiozity môžu byť citlivé na to, ako sa pracuje s hranicami poznania. Vo vzťahu k týmto javom Riceouer (Letz, 2006) a Eliade (Pals, 2015) uvádzajú, že sa majú študovať v ich vlastnom prostredí. Znamená to, že aj psychológia má pri poznávaní veriaceho človeka zásadne prihliadať k jeho zameraniu sa, ktoré vyplýva z viery ako rešpektovanej skutočnosti. Bez toho môže byť výskumné prostredie sterilné a priniesť skreslené závery. Aj Riceouer píše, že je tu hermeneuticko-fenomenologický prístup, ktorým možno sledovať javy, aby sa v nich vynorila podstata. Pripomína, že to boli symboly, ktoré učili človeka premýšľať. Že sú skutočnosti, ktoré je možné zachytiť skôr hermeneutickou fenomenológiou. Hermeneutika, píše Riceouer (Mikulášek, 2009), je čítanie „skrytého zmyslu“ v texte „zjavnom“.

Napríklad je známy názor, že staroba je spojená s múdrosťou. Celkom určite to nie je také jednoznačné. Ak sa pýtame po význame cestou hermeneutiky, dospejeme k tomu, že udržiavanie tejto predstavy je spojené s potrebou ľudí byť vnímaný v snahe vysvetliť sa. Byť počúvaný aj cez nevyužitú možnosť. Nebyť súdený. Vysvetliť samého seba v dialógu s niekým, kto nie je predpojatý, načúva. V tomto zmysle sa môže starý človek javiť ako taký, ktorý je na to pripravený. Reálne seniori majú k tomu dispozície. Napríklad svoju radosť spriemerňujú, podobne ako straty neprežívajú až pádom na dno. Tieto a iné skutočnosti staršieho veku môžu vytvárať pomáhajúci rámec pre mladších. Frankl píše, že ľudia môžu uskutočňovať svoje svedomie, keď namiesto monológu idú do dialógu s niekým iným, ako so sebou. Potom „múdrosť“ staroby je v tom, že potvrdí hodnotu svedomia mladšieho človeka, napriek aj zlým javom v jeho živote. To je dôležitý moment, pretože netvrdí sa, že hodnota svedomia je znehodnote-

ná poukazovaním na nejaké zlo. Očakávanie je, že má zmysel prejsť svoju životnú cestu alebo jej časť ešte raz. Generačne starší môže byť k tomu dobrý spoločník. To znamená, že po vývinovej línii sa môžeme pohybovať v oboch časových smeroch, dopredu aj dozadu. Cyklus vývinu neuzatvára túto možnosť, ale naopak, ostáva prístupný s ohľadom nielen na proces tranzitnej situácie, ale aj s ohľadom na to, ako sa životné obdobie podarilo optimalizovať, naplniť zmyslom. Kde sa objaví dráma dobra, ako uvádza Tischner (2006), kedy sa jedno dobro postaví proti druhému dobru. Napríklad dobro spravodlivosti voči dobru veľkorysosti. O tom je známy príbeh z evanjelia, kedy jednému dlžníkovi bolo veľa odpustené, ale on svojmu spoluuhovi nevedel pozhovieť s omnoho menšou dlžobou. Chcel iba svoju „spravodlivosť“, oproti veľkorysosti. Medzi takto proti sebe položené dobrá ide zlo, uvádza Tischner. Dôležitý je vnútorný rozhovor, ktorý sa tým zakladá. Či je s dobrom, alebo so zlom. Zlo sa chce javiť ako axiologické, ako logický výsledok nejakej situácie, ale končí v antihodnote. Ak človek urobí zľú vec, vie to podľa toho, že pozná, ako vyzerá dobro o tejto veci. Náboženský človek, kresťanstvo má v tom veľký význam. Ba môže poznať aj axiologické konštituovanie situácie, ale napriek tomu môže začať rozhovor so zlom. Napríklad prezrievajúci muž hovorí, že na manželstvo je vždy čas, nie je kam sa ponáhľať, stačí aj v päťdesiatke. Niežeby manželstvo odmietal, ale chápe ho ako slabší článok života. Jeho vnútorné rozhovory sa nebadane presúvajú k rozhovorom s tým, čo manželstvo spochybňuje a priori. Môže tu byť obava prijať zodpovednosť. Chápať slobodu len ako potenciál k rozhodnutiu, ku ktorému len veľmi ťažko dôjde. Oproti tomu ak si človek zachová rozhovor s dobrom, píše Tischner (2006), plášť jeho bytia sa pretvorí v lepšie bytie. Možno povedať, že súčasná strata zmyslu moderného človeka pre posvätné, ako na to poukazuje Eliade (Pals, 215), podporuje typ myslenia, ktoré uznáva veci bežné a profánne a odmieta odkaz na veci posvätné (s. 290). Na tejto báze, uvažuje Eliade, vznikajú systémy, ktoré predpokladajú, že ak ľudská bytosť trpí nedostatkom zmyslu a hodnôt, jednoducho si ich musí sama vytvoriť. V profánnej oblasti. Je zrejmé, že duchovná sféra sa neberie do úvahy. V. E. Frankl (1997) je toho názoru, že človek si zmysel nedáva, ale že objavovaním hodnôt, ktoré sú dané, tento zmysel môže objaviť. Epidémia iba profánnosti je sprevádzaná rozpadom spirituálnych potrieb a stratou zmyslu. Ukazuje sa v potrebe po náboženskom v človeku, že je tu želanie preladiť sa od profánneho a záujem o skutočnosti, ktoré sa dajú vyjadriť iba metaforou, symbolmi. Možno hovoriť o metanoi. Monografiu k tejto téme napísal D. Kováč (2007). Píše, že ide o radikálnu transformáciu mentality. Metanoia, píše, predpokladá nové zmýšľanie o sebe a svojom

živote. To predpokladá, že rozpozná aj tie skutočnosti, ktoré je možné vyjadriť skôr metaforou alebo symbolmi. Na problém poukazuje Leščinský (2007), keď pripomína Riceouera, ktorý preukázal, že symboly umožňovali myslieť. To znamená, že ľudské Ja, píše, nestanovuje zmysel reality, ale naopak, tento zmysel umožňuje pochopiť v náboženskom živote až symbol. Ten je daný v náboženských obradoch alebo texte. Leščinský (2007) pripomína, že náboženské javy by sa mali skúmať v náboženskom prostredí. Nie presťahovať ich do inej vednej disciplíny, ako sociológie, psychológie a ďalších. Zdôrazňovaním iba profánneho sa táto možnosť stráca. Problém stráca svoju ontologickú hĺbku. Môže sa potom stať – a to sa modernému človeku stáva často – že povýši metódu nad problém. Alebo postaví dobro prirodzenosti proti dobrám cnosti.

Príkladom môže byť toto pozorovanie. Frekventantka kurzu logoterapie, ktorá ako psychologička pracuje s onkologickými chorými, hovorí: Niekedy sa stáva, čo ma trápi, že sa nerešpektuje čas smrti človeka, predĺži sa život umierajúcemu o deň. Nieкто akoby sa chcel vyhnúť tým pre neho nepríjemným procedúram, ktoré sú so smrťou pacienta spojené. Aby toto padlo na kolegu v budúcej službe. Môžeme povedať, že metóda predĺžiť život o deň sa zvyšuje nad problém, ktorým je doprevádzanie človeka pri umieraní. Pozorovanie toho, čo nie je a čo by malo byť, smeruje hlbšie k ontologickému chápaniu problému. K hľadaniu posledného princípu v tom probléme. Psychologička prichádza v opytovaní sa k tomu javu hermeneuticky, k otázke, ako sa chápe život. Tabuizuje sa smrť, časnosť ako totalita. V. E. Frankl (1997) uzatvára, že smrť nie je rubom života, má súvis so zodpovednosťou. Človek nie je determinovaný, má možnosť výberu v každom momente života, kým bude. Psychologička pokračuje, sú aj iné situácie. Ošetrojúci chytí chorého za ruku. Taký symbol. Podpora. Možno povedať, že blízkosť smrti neprevážila povahu vnútorného rozhovoru k predstave o márnosti dobra, ale naopak, povedané s Tischnerom, zachoval sa zmysel pre rozhovor s dobrom, napriek ťažkej chvíli. Etické vytvára hranicu v spôsoboch používania poznatku. O etickom vedení na základe hermeneutiky píše Gadamer (Mikulášek, 2009). Charakterizuje hermeneutiku ako cestu k poznaniu univerza, k odkrytiu štruktúr ľudskej existencie, a tým aj k sebazpoznaniu. Gadamer uvádza, že duchovné porozumenie je vyústením duchovného počúvania. Počúvanie niekoho znamená, že pobyt ako spolubytie je otvorené existencii druhého, uvádza Heideger. Fakt svedomia je fenomén pobytu. Pobyt nevyjadruje plné bytie. Maska nestačí tento rozdiel vykryť, svedomie burcuje byť sebou. Ako uvádza Tischner (2006), mať tvár, na rozdiel od jej zaclonenia, alebo masky. Nájsť seba v existencionálnom momente ná-

razu, otrasu. Volanie svedomia nie je artikulované, zvukové. Svedomie hovorí výhradne v móde mlčania. Tieto Heidegerove myšlienky (Mikulášek, 2009) korešpondujú s Franklovým vyjadrením k svedomiu. Sú obdobia, situácie takých nárazov. Keď sa stáva naliehavšie, že poznanie sa má ohraničiť etickým vedením. Napríklad kríza stredného veku konfrontuje hranice poznania v osobnej rovine viac ako inokedy. Problematikou krízy stredného veku sa zaoberá Oleš (1988, 1995) a v polemike, či ide o vývinový jav alebo patológiu, sa prikláňa k prvému. Podstatným znakom tejto krízy je uvedomenie si skrátenia životnej perspektívy v období polovice života, čo vedie k reflexii existencie. Pozícia, ktorú jednotlivec zaujal a vyjadril starostlivosťou o seba a iných v predchádzajúcom období, je konfrontovaná. Ako uvádza Jaspers (Granat, 2006), človek sa sústreďuje sám v sebe, vtedy vznikne v ňom hlboká starosť, v ktorej si uvedomí všetky možnosti existencie, včítane smrti. Táto starosť je konfrontovaná s dvomi podobami nebytia, vitálnym a existencionálnym. To druhé sa spája s možnosťou pravdivej existencie, autentickej, cez ktorú môže kontrolovať strach z biologického nebytia. Narastajúci tlak času vyvoláva aj proces modifikácie koncepcie seba. V tomto období si človek môže uvedomiť, že nastavením seba na vonkajší svet mohol ohraničiť šance vlastného rozvoja. Môže sa nastoliť nanovo problém zmyslu života. Prehodnotenie cieľov a želaní. Nazdávam sa, že toto obdobie má aj svoje logoterapeutické súvislosti. Dôležitým jeho aspektom je práca. Stredný vek je vyjadrený aj tým, čo Norrosiová, Nuutinenová (2002) uvádzajú ako expertná identita. Obsahuje tri zložky: zmysluplnosť ako osobné vnímanie významu dôležitosti práce, profesionálne sebavedomie a vnímanie kontroly. Z príkladu možného správania ošetrojúcich na onkologickom oddelení, ako ich komentovala psychologička, vyplýva, že obsah týchto troch zložiek expertnej identity bude pravdepodobne závisieť od toho, čo zistil Popielski (1994). To znamená, či hodnoty sú vo vzťahu prevažne iba so sférou biologicko-fyzicko-psychologickou, alebo sú aj vo vzťahu sféry psychologicko-duchovnej. Hermeneutický rozmer je tu zrejmy. Hodnoty vo sfére iba biologicko-fyzicko-psychologickej sa môžu prejavíť tak, že sa metóda môže povýšiť nad problém, avšak vo vzťahu sfér psychologickej a duchovnej ako vyjadrenie toho, čo by malo byť v hĺbke ontológie vynárajúceho sa fundamentálneho fenoménu. V logoterapii Frankl uvádza medzi zdroje zmyslu aj prácu. Cez ktorú je možné uskutočniť tvorivé hodnoty, dostať zážitkové hodnoty a vyvíjať postojové hodnoty. A práve táto práca ako kultúrna forma je hodne deformovaná v súčasnosti. Podobne ako láska, chápanie utrpenia, vnímanie minulosti a postoj k suprahodnote, môžeme povedať Bohu. Objavovanie zmyslu je vo vzťahu k hodnotám, ktoré môžeme dostať zo sveta, ale

aj k tým, ktoré mi dávame svetu. Okrem toho sú tu postojové hodnoty, kedy nemôžeme na situácii veľa alebo nič zmeniť, ale môžeme k nej zaujať postoj založený na hodnotách. Logoterapia by mohla prispieť k ozdraveniu spoločnosti presvetlením týchto obsahov v kultúre. Poukazuje na antropocentrický zdroj konfliktov v civilizácii. To znamená aj krízu jednotiacich princípov. Toho, čo konštituuje svet. Jednotiacim princípom je aj problém zmyslu života. Ale nejde iba o negatívne javy, ale aj o to, čo súvisí s metanoiou, pretváraním poznávacích spôsobov, aby zachytili subjektívne zážitky ako hodnoty, alebo ako uvádza Cassirer (Mikulášek, 2009), ako možnosť prekročiť svoju ľudskú podmienenosť prechodom do transcendentného sveta nadzmyslového, dozretie k hlbšiemu životu eschatologických problémov, a soteriologických problémov, k mystériu transcendentného sveta. Nejde tu iba o hromadenie nových poznatkov, ale o vyvíjajúce sa vedomie vlastnej príslušnosti k duchovnej oblasti. Čo je podnetom pre vývin a sebavývin. Logoterapia, ako uvádza Frankl, sa nestavia pritom vylučujúco k iným teóriám, ale cez svoj antropologický obraz o človeku môže dopĺňať, vyjadriť chýbajúce v týchto teóriách a potom môžeme poznať, že mnohé, čo vyznievalo vylučujúco, sa môže javiť ako niečo, čo patrí do jedného vynárajúceho sa celku. Pretože celistvý obraz o človeku sa stratil v procese špecializácie, ktoré ako uvádza Frankl (1994), zo svojho úzkeho horizontu zovšeobecňovali. To otvára znova ponuku vzťahu vedných disciplín k filozofii a teológii. Vôľa k zmyslu, motív mať zmysel, nazdávam sa, reviduje omyl, ktorý postihol Monent (2011), keď konštatuje vo vývoji ľudskej obce jav, kedy sa došlo k záveru, že cnosti utláčajú prirodzenosť. Prirodzenosť pochopenú na začiatku modernej doby, ktorú Monent spája s dobou Montesquia, ako preferovaný dôraz na individuálnu skúsenosť praktickej povahy. Ukazuje sa, že vo vzťahu k zmyslu života tieto dve dobrá, prirodzenosť a cnosť, sa nevylučujú. Aj taký je príspevok logoterapie k celistvému obrazu o človeku, ktorý sa teraz znova vynára a logoterapia je teória, ktorá tu iste zohrá významnú úlohu.

Literatúra

- BARTNIK, C. S. (2000): *Personalizm*, „OK“ Tomasz Wiater, Warszawa.
- BLONDEL, M. (2008): *Filosofie akce. Eseje kritiky života a vědy praxe*. Refugium Vyšehrad-Roma, Olomouc.
- BOREMAN, N., SAMURCAY, R., FISHER, M. Eds. (2002): *Work proces knowledge*. Routledge. London, New York.
- ČÁLEK, O. (2003): Príspevok k pojetí fenomenológie v psychológii a psychoterapii. *Československá psychológia*. r. XLVII. č. 1
- De MATTEI, R. (2009): *Dyktatura relatyvizmu*. Prohibita.

- FRANKL, V. E. (1997): *Víle ke smyslu*. Cesta, Brno.
- FRANKL, V. E. (2005): *Neuvedomelý Boh*. Lúč, Bratislava.
- FRANKL, V. E. (2007): *Trpiaci človek*. Lúč, Bratislava.
- GRANAT, W. (2006): *Osoba Ludzka. Próba definicji*. Wydawnictwo KUL, Lublin.
- HUSSERL, E. (1971): *Kríze evrópskych vied*. SPN, Bratislava.
- HVOZDÍK, S. (2011): *Úvod do poradenskej psychológie*. UPJŠ, Košice.
- KOVÁČ, D. (2007): *Psychológiou k metanoi*. Veda, Bratislava.
- KREMPASKÝ J. (2016): *Konfrontácia kresťanskej viery a modernej prírodovedy*. RAN, roč. 19, č. 2, s. 15. USKI, Bratislava.
- LEŠČINSKÝ, J. (2007): *Prínos Mircea Eliadeho pre biblickú hermeneutiku*. Verbum, r. XVIII, č. 1. s. 7 – 18.
- LETZ, J. (2000): Význam porozumenia vzťahu osoby a osobnosti pre personálnu obnovu humanity. *Zborník: Personálna obnova humanity*. FF UKF, Nitra. s. 181 – 194
- LETZ, J. (2006): *Personalistické metafyziky*. Trnavská univerzita v Trnave, Veda, vydavateľstvo SAV, Bratislava.
- LETZ, J. (2010): *Slovenská kresťanská filozofia XX. storočia a jej perspektívy*. Spolok Slovákov v Poľsku, Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave.
- MIKULAŠEK, M. (2009): *Umění interpretace. „Techné hermeneutiké“*. Banská Bystrica.
- MONENT, P. (2013): *Lidská obec*. Centrum pro studium demokracie a kultury. Brno.
- MUCHA, I. (2000): *Symboly jednání*. Karolinum Praha.
- NORROSIOVÁ, L., NUUTINENOVÁ, M. (2002): The concept of the core task and analysis of working practices. V *Boreham, Samurcay, Fischer, Edit. : Work proces Knowledge*. Routledge. London, New York
- OIEŚ, P. (1995): *Kryzys polowyny życia – norma czy patologia? Perspektywy spojzreń*. KUL, Lublin. s. 77 – 87
- OLEŚ, P. (1995): *Kryzys polowyny życia u mężczyzn a radzenie sobie se stresem*. *Roczniki filozoficzne*. Tom XLIII, zeszyt 4 – 1995. s. 91 – 109.
- OVERTON, W. F. (2000): Development Across the Life Span. V: Schaie, K. W., HENDRICK, J. (Eds.): *Evolution of the aging self: Societal impact*. New York, Springer.
- PALS, D. (2015): *Osm teórií náboženství*. Religionistická knihovna. EX Oriente.
- POLAKOVIČ, Š. (1943): Úvod do blondelizmu. V *Fiozofický zborník*. R. II. č. 1. Matica slovenská, Martin. s. 1 – 83.
- POPIELSKI, K. (1994): *Noetyczny wymiar osobowości. Psychologiczna analiza poczucia sensu życia*. Redakcia Wydawnictw KUL, Lublin.
- PREISNER, R. (1992): *Česká existence*. Edice Rozmluvy, Praha.
- PROCHÁSKA J. O. NORCROSS, J. C. (1999): *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*. Grada Publishing.

- SPESZ, A. (1941): *V Spisy slovenskej učenej spoločnosti*. Bratislava.
- STOLÁRIK, S. (2005): *Výber z diela*. Akcent Print, Prešov.
- TISCHNER, J. (2006): *Filozofia dramatu*. Wydawnictwo Znak, Kraków.

Doc. PhDr. Stanislav Hvozdiák, CSc.
Košice
e-mail hvozds@gmail.com

Doc. PhDr. Stanislav Hvozdiák, CSc. absolvoval štúdium psychológie na FFUK v Bratislave, pracoval ako poradenský psychológ, do roku 1998 ako vedúci oddelenia. V r. 1992 – 1997 externá ašpirantúra na Ústave experimentálnej psychológie SAV v Bratislave; od r. 1998 pracoval na katedre psychológie FFPU a katedre psychológie FF UPJŠ v Košiciach do r. 2016, kedy odišiel do dôchodku.